

Actualisatie ketenrendementen in de Nederlandse agribusiness: 2000-2009

Varkensvlees, zuivel, groente en fruit

Gé Backus, Eric ten Pierick, Michiel van Galen en Jakob Jager
LEI, onderdeel van Wageningen UR
Den Haag

Woord vooraf

In 2007 zijn door het LEI in opdracht van de Rabobank de ketenrendementen in de Nederlandse agribusiness onderzocht. Voor de periode 2002-2004 werden de rendementen in de verschillende schakels van vier Nederlandse agroketens berekend voor zuivel, varkensvlees, groente en fruit. Het onderzoek maakte duidelijk hoe de rendementsverhouding tussen de schakels en tussen de ketens was, en droeg daarmee bij aan de discussie hierover. Het onderwerp is de afgelopen jaren steeds in de publieke belangstelling gebleven. Dat was voor de Rabobank aanleiding om de resultaten van de studie uit 2007 te laten actualiseren. Het onderzoek werd uitgevoerd onder begeleiding van Wim Thus, Food & Agri Rabobank Nederland.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

Het gemiddelde rendement op eigen vermogen in de primaire en niet-primaire schakels van de onderzochte agrofoodketens zuivel, varkensvlees, groenten en fruit vertoont per saldo een vrij stabiel beeld. De toe- of afnames van het rendement over de twee onderzochte vijfjaarlijkse perioden, 2000-2004 en 2005-2009, bedragen slechts enkele procenten. In de dierlijke agrofoodketens namen de gemiddelde rendementen op het eigen vermogen in de tweede helft van het vorige decennium iets toe, terwijl deze in de plantaardige agrofoodketens in dezelfde periode iets terugliepen. Vooral op de primaire groentebedrijven nam het gemiddelde rendement op eigen vermogen in deze periode af. Het gemiddelde rendement op eigen vermogen van de retail organisaties nam ook af, maar bleef - zij het in beperkte mate - hoger dan het gemiddelde rendement op eigen vermogen van de verwerkende schakels, de verwerking en groothandel van groente uitgezonderd.

De primaire sector wordt gekenmerkt door een laag rendement op eigen vermogen. De verschillen tussen bedrijven zijn groot. In de periode 2001-2009 realiseerden de bedrijven met melkvee, varkens, glasgroenten, opengrondsgroenten en fruit een gemiddeld rendement op het eigen vermogen van respectievelijk 0,2, -4,2, -0,8, -4,3 en -2,2%. Daarentegen realiseerden in dezelfde periode de 20% bedrijven met de hoogste rendementen in de genoemde bedrijfs categorieën een gemiddeld rendement op het eigen vermogen van respectievelijk 1,9, 1,2, 6,1, 4,6 en 2,7%.



Schakel		Aantal bedrijven in de steekproef	2000-2004*	2005-2009
Varkens	Toelevering (Voer)	28	12,2	15,5
	Primair	96	-5,9	-2,9
	Verwerking	49	14,3	17,2
	Retail	22	26,5	22,2
Zuivel	Toelevering (Voer)	28	12,2	15,5
	Primair	278	0,1	0,3
	Verwerking	48	17,1	18,8
	Retail	22	26,5	22,2
Groenten	Toelevering	17	32,1	24,7
	Primair	158	-0,0	-5,5
	Verwerking/groothandel	32	22,7	22,3
	Retail	22	26,5	22,2
Fruit	Primair	17	-1,9	-2,4
	Verwerking/groothandel	22	19,8	16,0
	Retail	22	26,5	22,2

*Voor de primaire bedrijven betreft het de periode 2001-2004; voor zaden 2002-2004.

De agrofoodsector is wederom efficiënter geworden. De Nederlandse agrofoodketens zijn er het vorige decennium in geslaagd hun gemiddeld rendement op eigen vermogen op peil te houden, en gelijktijdig de consument steeds meer van betaalbaar voedsel te voorzien. Het versterken van de continuïteit naar de toekomst vergt een balans tussen het verbeteren van de efficiency en het ontwikkelen van nieuwe marktconcepten. Aanbevolen wordt de reeds in gang gezette investeringen gericht op het realiseren van meer toegevoegde waarde versterkt door te zetten. Indien agrofoodketens er in slagen gelijktijdig kwaliteitskenmerken als smaak, gezondheid, en dierenwelzijn te verbeteren zullen consumenten en afnemers dit eerder als extra toegevoegde waarde beoordelen. Dan zal het aspect prijs minder zwaar wegen. Alleen door het daadwerkelijk toevoegen van meerwaarde zullen consumenten een groter deel van hun besteedbaar inkomen aan voeding besteden, en kunnen marges en rendementen in de keten, inclusief de primaire sector, substantieel verbeteren.

Doel van dit onderzoek is het berekenen van de rendementen op eigen vermogen in de verschillende schakels van vier Nederlandse agroketens (zuivel, varkensvlees, groente en fruit) over de jaren 2000 tot en met 2009. Van 212 toeleverende, verwerkende en distribuerende agrofoodbedrijven en 574 land- en tuinbouwbedrijven zijn de financiële gegevens geselecteerd en geanalyseerd. Gebruikte gegevensbronnen zijn het Bedrijven-Informatienet van het LEI en de databank Amadeus. Daarnaast zijn in voorkomende gevallen jaarverslagen en websites geraadpleegd.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en probleemstelling

De Nederlandse agrosector kenmerkt zich door een sterke marktpositie op de West-Europese consumentenmarkt en goede toegang tot markten buiten Europa. De primaire sector kent een hoge productiviteit. Dat maakt de uitgangspositie voor de agroketen goed en biedt kansen deze positie verder te



versterken, mits de voorhanden zijnde kennis, het aanwezige ondernemerschap en de technologie gericht en samenhangend worden benut. Toenemende concurrentie in internationale markten bemoeilijkt echter de instandhouding van concurrentievoordelen.

De afgelopen jaren is de vraag naar de rendementspositie van de agrarische producent in de voedselketen telkens aan de orde gesteld, onder andere wegens de concentratie in de detailhandel en in de voedingsmiddelenindustrie. Hoe de rendementen tussen schakels en tussen ketens zich verhouden is onderzocht door Backus et al. (2007)¹ voor de periode 2002-2004. In deze periode waren de rendementen op het eigen vermogen in de primaire sectoren lager dan in de andere schakels. Verder behaalden de niet-primaire schakels in de twee ketens met producten van plantaardige herkomst hogere rendementen op het eigen vermogen dan de niet-primaire schakels in de twee ketens met producten van dierlijke herkomst. De retailorganisaties en de verwerkende schakels realiseerden vergelijkbare rendementen, behalve in de varkensvleesketen. De schakel die uitgangsmaterialen (zaden en planten) toelevert in de groenteketen, realiseerde relatief hoge rendementen op het eigen vermogen. In de mengvoederindustrie werden minder hoge rendementen op het eigen vermogen behaald dan in de verwerking en retail, behalve in de varkensvleesketen.

Het onderwerp is de afgelopen jaren steeds in de publieke belangstelling gebleven. Dit was voor de Rabobank aanleiding het LEI opdracht te verlenen tot een actualisatie van het onderzoek van de rendementen in vier agroketens.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is het berekenen en analyseren van de gemiddelde rendementen in de Nederlandse agribusiness, door te onderzoeken hoe deze rendementen tussen schakels en tussen ketens zich verhouden. Dit is onderzocht voor zuivel, varkensvlees, groente en fruit. Voor de primaire schakels wordt het gemiddelde over 2001-2009 berekend, voor de niet-primaire bedrijven over 2000-2009, met uitzondering van de sector plantaardig uitgangsmateriaal waarvoor de periode 2002-2004 wordt onderzocht.

1.3 Opzet van het rapport

Hoofdstuk 2 beschrijft de opzet van het onderzoek en de gebruikte gegevensbronnen voor de primaire bedrijven en de toelevering, verwerking en afzet. Daarnaast worden de kengetallen toegelicht. Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten. Hoofdstuk 4 sluit af met discussie en conclusies.

2 Opzet van het onderzoek

De werkwijze bestaat uit een selectie en analyse van financiële gegevens van bedrijven in combinatie met de inzet van branchedeskundigheid voor de onderzochte ketens. Voor een meer uitgebreide toelichting van de methode, zie Backus et al. (2007).

2.1 Gegevensbronnen

De gebruikte gegevensbronnen in dit onderzoek zijn het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet) en de databank Amadeus van Bureau van Dijk. Het Informatienet bevat gegevens van de primaire land- en tuinbouwbedrijven en Amadeus bevat gegevens van de niet-primaire bedrijven. Daarnaast zijn in voorkomende gevallen jaarverslagen en websites geraadpleegd, om ontbrekende gegevens aan te vullen of geconsolideerde gegevens van concerns te splitsen in afzonderlijke bedrijfsonderdelen.



2.1.1 Primaire bedrijven

Het Informatienet voor land- en tuinbouwbedrijven is een steekproef van de bedrijven uit de Landbouwtelling met een omvang tussen 16 en 1.200 Europese grootte-eenheden. Gezamenlijk representeren deze bedrijven bijna 95% van de Nederlandse primaire productie in de land- en tuinbouw. Het LEI verzamelt voor het Informatienet van een groot aantal individuele bedrijven gedetailleerde financiële en andere gegevens en legt deze vast.

Vier primaire sectoren zijn in beeld gebracht. Een sector omvat meerdere gespecialiseerde bedrijfstypen. Er is echter in potentie enige vervuiling vanwege tweede takken en nevenactiviteiten op bedrijven die binnen de selectie vallen. De onderscheiden sectoren met de bijbehorende NEG-codering voor de bedrijfstypen in het Informatienet zijn:

- melkveebedrijven (NEG-types 4110, 4120 en 4370);
- varkensbedrijven (NEG-types 5011, 5012 en 5013);
- groentebedrijven (NEG-types 2011 en 2012);
- fruitbedrijven (NEG-type 3210).

2.1.2 Bedrijven in toelevering, verwerking en afzet

De selectie van bedrijven is afgeleid van Backus et al. Naast de primaire sector zijn de volgende ketenschakels opgenomen in het onderzoek: toelevering van zaden/plantgoed en diervoeder, verwerking, groothandel en detailhandel. De rendementen voor de verwerking en groothandel worden voor de meeste ketens gezamenlijk gepresenteerd omdat deze activiteiten vaak door dezelfde bedrijven uitgevoerd worden. Voor gegevens over bedrijven in bovenstaande schakels is de databank Amadeus gebruikt. In Amadeus zijn bedrijfseconomische gegevens vastgelegd van circa 15,7 miljoen Europese bedrijven, waaronder ongeveer 540.000 Nederlandse. De in dit onderzoek onderscheiden sectoren met de bijbehorende NACE-codering zijn:

- mengvoederindustrie (NACE-code 1571, NACE Rev.2: 1091);
- zaai- en plantgoedindustrie (NACE-codes 0112 en 5121, NACE Rev.2: 0164, 4621);
- verwerkers van en handelaren in zuivel (NACE-codes 1551, 1552, 1588 en 5133, NACE Rev.2: 1051, 1052, 1086, 4633);
- verwerkers van en handelaren in varkensvlees (NACE-codes 1511, 1513 en 5132, NACE Rev.2: 1011, 1013, 1085, 4632);
- verwerkers van en handelaren in groente en fruit (NACE-codes 1533 en 5131, NACE Rev.2: 1039, 1085, 4631);
- supermarkten (NACE-code 5211, NACE Rev.2: 4711).

Een bedrijf kan in Amadeus meerdere NACE-codes hebben. In het kader van dit onderzoek zijn in principe alle (Nederlandse) bedrijven meegenomen waarbij één van de codes onder de bovenstaande codes valt. De lijst met bedrijven is om diverse redenen verder afgebakend: (1) een bedrijf kan onder bovenstaande codes vallen, terwijl de hoofdactiviteiten van het betreffende bedrijf geen onderdeel uitmaken van de onderzochte ketens; en (2) een bedrijf kan een moedermaatschappij of dochteronderneming zijn van een ander bedrijf en er moet voorkomen worden dat bedrijven dubbel meegenomen worden. Per bedrijf is nagegaan of één van deze redenen geldt. Voor de controle op (hoofd)activiteiten van de bedrijven en de controle op moeder-dochterrelaties is in eerste instantie Amadeus gebruikt. Daarnaast zijn jaarverslagen van de betreffende bedrijven en internet geraadpleegd.



In principe zijn alleen bedrijven meegenomen waarvan de hoofdactiviteiten in de onderzochte keten vallen. Bedrijven waarbij de activiteiten in de onderzochte ketens niet de hoofdactiviteit vormen, maar die wel een belangrijk marktaandeel in de betreffende keten(s) hebben, zijn ook in het onderzoek betrokken (Unilever uitgezonderd). Voor de controle op moeder-dochterrelaties is in Amadeus nagegaan wie de moeders en de dochters zijn. Als een moeder eigendom is van een ander bedrijf, dan is het bedrijf geschrapt en de moeder geselecteerd, tenzij:

1. de moeder niet uit Nederland afkomstig is;
2. de moeder niet in Amadeus is opgenomen;
3. de moeder geen meerderheidsbelang heeft;
4. Amadeus geen geconsolideerde gegevens bevat voor de moeder; en
5. de moeder zelf wordt geschrapt naar aanleiding van de controle op (hoofd)activiteiten en moeder-dochterrelaties.

Bovenstaande controles op hoofdactiviteiten en moeder-dochterrelaties zijn alleen voor de grotere bedrijven uitgevoerd. Voor NACE-codes waarbij bijna alle bedrijven in de te onderzoeken ketens vallen, zijn alle kleine bedrijven ook meegenomen in de berekeningen, mits voldoende gegevens van de bedrijven beschikbaar zijn. In Amadeus zijn voor Nederland de gegevens beschikbaar die bij de Kamer van Koophandel worden vastgelegd. Voor kleine bedrijven geldt een beperktere rapportageplicht dan voor grote bedrijven.

Er is ook rekening gehouden met fusies en overnames. Gefuseerde of overgenomen bedrijven zijn in de periode voorafgaand aan de fusie afzonderlijk meegenomen en na de fusie of overname gezamenlijk.

	Zuivel	Varkensvlees	Groente	Fruit
Toelevering		28		17
Primair	278	96	158	42
Verwerking en groothandel	42	49	32	22
Retail				22

2.2 Gehanteerde kengetallen

2.2.1 Primaire bedrijven

Berekend wordt de vergoeding voor het ingezette eigen vermogen (uitgedrukt per eenheid eigen vermogen). Privévermogen, en daarmee ook privévergoedingen, wordt zo goed mogelijk buiten beschouwing gelaten. Ook de waardeverandering van de grond wordt meegenomen. De niet-betaalde arbeid wordt gewaardeerd tegen cao-loon inclusief werkgeverslasten. De normatieve waardeverandering van de grond wordt berekend als:

$$((\text{inflatie per jaar}) + 2 \text{ procentpunten}) \times \text{waarde van de grond.}$$

De waarde van grond is de gemiddelde waarde van begin- en eindbalans. De 2 procentpunten zijn gebaseerd op het gemiddelde verschil tussen inflatie en grondprijsstijging over de afgelopen 40 jaar. De niet-betaalde arbeid van ondernemers, gezinsleden en andere vrijwilligers worden in het Informatienet



gewaardeerd tegen cao-loon inclusief werkgeverslasten. De bedragen per uur zijn mede afhankelijk van de leeftijd van de medewerker.

Om de rendementen te kunnen berekenen, dient ook het gezinsinkomen uit bedrijf te worden berekend. Het gezinsinkomen is voor aftrek van inkomstenbelasting. Het rendement op eigen vermogen (REV) wordt voor de primaire bedrijven als volgt berekend:

$$REV = (\text{Gezinsinkomen uit bedrijf} + \text{herwaarderingen grond} - \text{berekende kosten arbeid}) / \text{eigen vermogen}.$$

2.2.2 Bedrijven in toelevering, verwerking en afzet

Het rendement op eigen vermogen (REV), de solvabiliteitsratio en de winstmarge zijn alle per sector berekend. Het berekende gemiddelde REV per schakel in de keten is gewogen op basis van eigen vermogen, de solvabiliteitsratio op basis van totaal vermogen en de winstmarge op basis van omzet.

De gehanteerde formule voor het berekenen van het rendement op eigen vermogen (REV) is:

$$REV = (\text{Winst voor belasting}) / \text{eigen vermogen}.$$

De rendementen per schakel in de keten zijn een gewogen gemiddelde van de rendementen van de individuele bedrijven in de steekproef. Het gewicht wordt daarbij gevormd door het aandeel van het vermogen van het betreffende bedrijf in het totale vermogen van de sector. De bedrijven die meerdere activiteiten ontplooiën zijn voor een evenredig deel meegewogen, op basis van het omzetaandeel dat in het betreffende jaar door middel van de betreffende activiteit werd gerealiseerd.

De solvabiliteit van de bedrijven is uitgedrukt in de solvabiliteitsratio. De daarbij gehanteerde formule is:

$$\text{Solvabiliteitsratio} = \text{Eigen vermogen} / \text{totale vermogen}.$$

Tot slot is ook de winstmarge van de bedrijfstak berekend door de totale winst voor belastingen van alle bedrijven te delen door de totale omzet van alle bedrijven.

In een aantal gevallen zijn de gegevens voor een bedrijf voor een bepaald jaar niet in de berekeningen meegenomen: (1) als een bedrijf in een bepaald jaar een negatief eigen vermogen heeft; en (2) als de prestaties van een bedrijf in een bepaald jaar sterk worden beïnvloed door buitengewone baten en lasten of activiteiten die niet onder de te onderzoeken keten vallen.

Tot slot zijn de volgende aannamen gedaan:

- bij een bedrijf dat meerdere activiteiten ontplooit, is verondersteld dat het rendement voor alle activiteiten gelijk is. Zoals eerder aangegeven, is bij bedrijven die meerdere activiteiten ontplooiën, zoveel mogelijk de dochteronderneming geselecteerd die verantwoordelijk is voor de relevante activiteiten;
- bij een bedrijf dat in meerdere landen actief is, is verondersteld dat het rendement voor alle landen gelijk is;
- bij coöperaties is verondersteld dat deze gemiddeld genomen geen hogere prijs uitbetalen dan andere ondernemingen. Dit betekent dat de 'winst' die resteert, vergeleken kan worden met andere typen bedrijven die winstdoelstellingen centraal stellen. Er wordt ook geen rekening gehouden met het feit dat



de leden van de coöperatie vermogen beschikbaar stellen waarvoor ze geen marktconform rendement krijgen;

- er is verondersteld dat de gehanteerde accountancyrichtlijnen voor alle bedrijven gelijk zijn toegepast. In de praktijk kunnen er echter aanzienlijke verschillen bestaan tussen bedrijven in de mate waarin bijvoorbeeld immateriële activa worden gewaardeerd.

3 Resultaten

Op basis van de eerder vermelde selectiecriteria zijn de gegevens van 786 bedrijven onderzocht: 574 primaire bedrijven en 212 toeleverende, verwerkende en distribuerende bedrijven. De groep van 212 niet-primaire bedrijven bestaat uit 28 mengvoederbedrijven, 17 bedrijven die uitgangsmateriaal voor groentebedrijven leveren, 42 zuivelbedrijven, 49 varkensvleesverwerkende bedrijven, 32 bedrijven voor verwerking van en groothandel in groente, en 22 bedrijven voor verwerking van en groothandel in fruit evenals 22 retailorganisaties. Veel bedrijven voor verwerking van en groothandel in groente vallen ook in de categorie voor verwerking van en groothandel in fruit.

3.1 Primaire bedrijven

De financieel-economische resultaten van de primaire bedrijven variëren tussen sectoren en tussen jaren. Jaren met slechte opbrengstrijzen worden afgewisseld door jaren met goede opbrengstrijzen. Voor het gemiddelde rendement op eigen vermogen is uitgegaan van een waardering van de eigen arbeid tegen cao-loon en het meenemen van de herwaardering van de grond (tabel 3).

	2001-2004	2005-2009	Solvabiliteitsratio 2001 (%)	Solvabiliteitsratio 2009 (%)
Melkvee	0,1	0,3	80	70
Varkens	-5,9	-2,9	62	54
Groenten	0,0	-5,5	56	42
Fruit	-1,9	-2,4	69	71

Het gemiddelde rendement op eigen vermogen over de jaren 2001-2004 varieert van min 5,9% op bedrijven met varkens tot plus 0,1% op de bedrijven met melkvee. De groentebedrijven realiseerden in deze periode een gemiddeld rendement op eigen vermogen van 0,0%, en de bedrijven met fruit min 1,9%.

In de periode 2005-2009 bleef het gemiddeld rendement op eigen vermogen vrij stabiel op de melkveebedrijven. Het gemiddeld rendement op eigen vermogen herstelde zich enigszins op de varkensbedrijven, terwijl het verslechterde op glasgroentebedrijven met. Ook op de fruitbedrijven ging het gemiddelde rendement op eigen vermogen enigszins achteruit, van min 1,9% tot min 2,4%.

Met uitzondering van de fruitsector nam de gemiddelde solvabiliteitsratio in de periode 2001-2009 af op de primaire bedrijven. De afname was het grootst bij de groentebedrijven, van 56% naar 42%, gevolgd door een afname van 10% en 8% op respectievelijk melkvee- en varkensbedrijven. Overigens nam in absolute zin het gemiddelde eigen vermogen voor alle onderzochte sectoren wel toe: op de fruit- en groentebedrijven met respectievelijk 77 en 59%, en op de melkvee- en varkensbedrijven met respectievelijk 24 en 19%. Deze toename wordt in belangrijke mate veroorzaakt doordat veelal kleinere bedrijven stoppen. Maar vooral de fruit- en tot op zekere hoogte ook de groentebedrijven zijn ook zelf gegroeid in eigen vermogen.

3.2 Bedrijven in toelevering, verwerking en afzet

Tabel 4 Gemiddeld rendement op eigen vermogen, winstmarge en solvabiliteit in de niet-primaire schakels van de agrofoodketen in de periode 2000-2004			
	Rendement eigen vermogen b)	Winstmarge	Solvabiliteitsratio
Toelevering dierlijk	12,2 (13,2)	2,1	46
Toelevering groente a)	32,1 (32,1)	13,5	41
Groente, verwerking en groothandel	22,7 (26,4)	1,7	16
Fruit, verwerking en groothandel	19,8 (23,5)	1,7	28
Varkensvlees, verwerking en groothandel	14,3 (9,1)	1,8	32
Zuivel, verwerking en groothandel	17,1 (19,1)	2,0	26
Retail	26,5 (22,0)	1,4	18

a) Voor zaden en plantgoed betreft het de periode 2002-2004 in verband met een te gering aantal waarnemingen in de jaren 2000 en 2001; b) In de oorspronkelijke studie van Backus et al. (2007) zijn alleen gegevens over de jaren 2002-2004 verzameld. Omdat jaren met incidenteel slechte resultaten sterk doorwerken in driejaarlijkse gemiddelden is gekozen voor vijfjaarlijkse gemiddelden. Zo werden de verwerking en groothandel van varkensvlees juist in de periode 2002-2004 geconfronteerd met relatief slechte resultaten. Voor de vergelijkbaarheid van de geactualiseerde resultaten met die van de oorspronkelijke studie zijn tussen haakjes ook de resultaten over 2002-2004 weergegeven.

Met uitzondering van de bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren realiseerden de toelevering, verwerking en afzet gemiddeld vergelijkbare marges in de periode 2000-2004, van 1,4 tot 2,1%. Ook het gemiddelde rendement op eigen vermogen was het hoogste bij de bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren, gevolgd door de retail. De verwerking en groothandel in de plantaardige sector realiseerden hogere rendementen dan de zuivel- en vleesverwerkende bedrijven. Mengvoederbedrijven hadden in deze periode het laagste gemiddelde rendement op eigen vermogen, maar daar staat wel een gemiddeld hoge winstmarge tegenover. Deze bedrijven hadden gemiddeld een relatief hoge solvabiliteitsratio.

De retail en verwerking en groothandel van groente worden in deze periode gekenmerkt door een lage solvabiliteitsratio van respectievelijk 18 en 16%. Mengvoederbedrijven hadden in de periode gemiddeld de hoogste solvabiliteit met 46%, gevolgd door bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren met 41%, en varkensvleesverwerkende bedrijven met 32%. Zuivel- en fruitverwerkende bedrijven namen een tussenpositie in met een gemiddelde solvabiliteit van respectievelijk 26 en 28%.

Tabel 5 Gemiddeld rendement op eigen vermogen, winstmarge en solvabiliteit in de niet- primaire schakels van de agrofoodketen in de periode 2005-2009			
	Rendement eigen vermogen	Winstmarge	Solvabiliteitsratio
Toelevering dierlijk	15,5	3,0	51
Toelevering groente	24,7	15,1	52
Groente, verwerking en groothandel	22,3	1,7	23
Fruit, verwerking en groothandel	16,0	2,0	35
Varkensvlees, verwerking en groothandel	17,2	2,2	34
Zuivel, verwerking en groothandel	18,8	3,1	32
Retail	22,2	2,5	32



De in tabelgegevens laten zien dat in de periode 2005-2009 de toeleverende en verwerkende schakels gemiddeld hogere marges realiseerden dan in de periode 2000-2004, behalve de verwerking en groothandel in groente die dezelfde gemiddelde winstmarge realiseerde als in de voorafgaande vijfjaarlijkse periode. In 2005-2009 varieerden de gemiddelde marges van 1,7 tot 3,0%, wederom met uitzondering van de bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren. In de sector voor plantaardig uitgangsmateriaal lagen de winstmarges hoger. Vooral in de retail, zuivel en in de mengvoederindustrie was er een toename van de marge. De gemiddelde marge nam ook iets toe voor de verwerkende schakels van fruit en varkensvlees.

Ook het gemiddelde rendement op eigen vermogen was het hoogste bij de bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren, gevolgd door de retail. De verwerking en groothandel in de plantaardige sector realiseerden hogere rendementen dan de zuivelbedrijven en vleesverwerkende bedrijven. Mengvoederbedrijven hadden het laagste gemiddelde rendement.

De verwerking en groothandel van groente werden in de periode 2005-2009, net als in de periode 2000-2004, gekenmerkt door een lage solvabiliteit. Mengvoederbedrijven en bedrijven die plantaardig uitgangsmateriaal leveren hadden een gemiddelde solvabiliteit van respectievelijk 51 en 52%. Retail, zuivel, fruit en varkensvleesverwerkende verwerkende bedrijven namen een tussenpositie in met een gemiddelde solvabiliteitsratio tussen de 32 en 35%.

4 Discussie en conclusies

De resultaten in dit onderzoek hebben betrekking op de periode 2000 tot en met 2009. Over ontwikkelingen na 2009 kunnen geen uitspraken worden gedaan. Vergeleken met de periode 2000-2004, zijn in de periode 2005-2009 de gemiddelde rendementen op het eigen vermogen in zowel de primaire als niet-primaire toeleverende en verwerkende schakels van de onderzochte agrofoodketens vrij stabiel zijn gebleven. In de agrofoodketens met producten van dierlijke herkomst namen de gemiddelde rendementen op het eigen vermogen in de tweede helft van het vorige decennium iets toe, terwijl deze in de plantaardige agrofoodketens iets terugliepen, vooral op de primaire groentebedrijven. Het gemiddelde rendement op eigen vermogen van de retailorganisaties liep ook terug, maar bleef - zij het in beperkte mate - hoger dan dat van de verwerkende schakels, de verwerking en groothandel van groente uitgezonderd. Het teruglopen van het rendement op eigen vermogen van de retail, ondanks een toegenomen winstmarge, wordt deels verklaard door de toename van het eigen vermogen in deze periode.

In de periode 2001-2009 nam het percentage eigen vermogen op primaire bedrijven af, terwijl dit op niet-primaire bedrijven toenam. Met uitzondering van fruit- en melkveebedrijven, komt de gemiddelde solvabiliteit in de primaire land- en tuinbouw steeds meer overeen met die van de toeleverende schakels in de vier onderzochte agrofoodketens. De gemiddelde solvabiliteit op glasgroentebedrijven is inmiddels geringer dan die van de bedrijven in de toeleverende schakels.

Het gemiddelde rendement op eigen vermogen in het merendeel van de primaire en niet-primaire schakels toont per saldo een vrij stabiel beeld, met toe- of afnames van enkele procenten in de twee onderzochte vijfjaarlijkse perioden. Daarbij blijft de primaire sector gekenmerkt worden door een laag rendement op eigen vermogen. Het lage rendement is een gemiddelde dat beïnvloed wordt door enerzijds bedrijven die een hoge kostprijs hebben, onder andere als gevolg van schaalnadelen, en anderzijds door hogere rendementen op efficiënte en grotere bedrijven. Het gemiddeld lage rendement van de primaire sectoren is een signaal uit de markt om de structuur aan te passen. In een aantal niet-primaire schakels -



retail en mengvoeder - is de concentratie en schaalvergroting de afgelopen jaren groot geweest. In deze bedrijfstakken hebben vestigingen en bedrijven inmiddels een bijna optimale omvang. In de primaire landbouwsector daarentegen is de schaalvergroting en concentratie nog in volle gang. Dit komt door vertragend landbouwbeleid en de prikkels die agrarische ondernemers vanuit de vermogensmarkt krijgen om lang door te gaan.

Veel ondernemers in de land- en tuinbouw hebben veerkracht en doorzettingsvermogen. Ze zoeken op meerdere manieren naar extra rendement, soms ook deels buiten de landbouw. De bedrijven die “voorop lopen” hebben toekomst. Een “gemiddeld bedrijf” kan alleen overleven door genoeg te nemen met een arbeidsbeloning, zonder rendement op het eigen vermogen. Zo realiseerden in de periode 2001-2009 de bedrijven met melkvee, varkens, glasgroenten, opengrondsgroenten en fruit een gemiddeld rendement op het eigen vermogen van respectievelijk 0,2, -4,2, -0,8, -4,3 en -2,2%. Daarentegen realiseerden in dezelfde periode de 20% bedrijven met de hoogste rendementen in de genoemde bedrijfscategorieën een gemiddeld rendement van respectievelijk 1,9, 1,2, 6,1, 4,6 en 2,7%.

De Nederlandse agrofoodketens zijn er het vorige decennium in geslaagd hun rendement op eigen vermogen op peil te houden, en gelijktijdig de consument van steeds meer betaalbaar voedsel te voorzien. Een gemiddeld huishouden besteedde in 2009 voor € 3.200 aan eten voor thuisconsumptie. Dit is 15,4% van het huishoudelijk totaalbudget, tegen 17,6% in 2000.¹ Daarmee is de voedingssector erin geslaagd om Nederlanders in vergelijking met ons omringende landen het goedkoopste boodschappen te laten doen, en ook nog van een hoge kwaliteit. De agrofoodsector is wederom efficiënter geworden.

De al in gang gezette investeringen gericht op het realiseren van meer toegevoegde waarde versterkt door te zetten. Betaalbaarheid is immers slechts één kwaliteitsaspect. Consumenten vinden smaak, gezondheid en gemak ook belangrijk. En de herkomst evenals maatschappelijke waarden als dierenwelzijn, rechtvaardigheid en milieu gevonden, hoewel deze aspecten meestal niet doorslaggevend zijn bij de aankoop van voedsel. Als agrofoodketens erin slagen gelijktijdig kwaliteitskenmerken als smaak, gezondheid en dierenwelzijn, te verbeteren zullen consumenten en afnemers dit eerder als extra toegevoegde waarde zien. Dan zal de prijs een geringere weging krijgen. Voor die kwaliteitskenmerken die de consument niet zelf kan waarnemen kan samenwerking met ngo's perspectief bieden. Bij groenten kunnen daarnaast ook nieuwe producten als functional foods een onderscheidende positie opleveren. Alleen door het toevoegen van meerwaarde zullen consumenten een groter deel van hun besteedbaar inkomen aan voeding besteden, en kunnen marges en rendementen in de keten, inclusief die in de primaire sector, zich handhaven en op onderdelen belangrijk verbeteren.

¹ CBS Statline